
PRAVO NA SLOBODU IZRAŽAVANJA – IZVORI, TEORIJA I PRAKSA

Stručni članak

DOI	COBISS.RS-ID	UDK
10.7251/APDN2301204N	138317313	32.019.5:341.231.14

Filip NOVAKOVIĆ*
Marija ČIČIĆ**

---

* Student Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, e-mail: filip.novakovic@student.pf.unibl.org, filip.novakovic@ewbbih.com.

** Student Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, e-mail: marijacic@yahoo.com.

Apsstrakt: Pravo na slobodu izražavanja i na slobodu mišljenja, kao i primanja i širenja ideja i obavještenja jedno je od fundamentalnih principa savremenog demokratskog društva. Iako je pravo predviđeno nizom nacionalnih i međunarodnih dokumenata koja će autori rada sažeto analizirati, ovo pravo se može podvrgnuti određenim ograničenjima zarad zaštite drugih osnovnih načela našeg društva. Autori rada će, s tim u vezi, prikazati, pored izvora ovog prava, teorijska, doktrinarna shvatanja, ali i praktična viđenja opsega, zaštite i organičenja prava na slobodu izražavanja.

Ključne riječi: sloboda izražavanja, sloboda mišljenja, EKLjP, Ustavni sud BiH, zaštita prava.

Uvod

„Dajte mi slobodu da znam, izgovaram i da raspravljam slobodno po svojoj savjesti, iznad svih sloboda“, izgovorio je jedan od najvećih engleskih pjesnika, filozofa i boraca za slobodno i otvoreno društvo Džon Milton (engl. *John Milton*). Milton je tu čuvenu rečenicu izgovorio pred engleskim Parlamentom braneći slobodu štampane riječi. U kontekstu djelotvorne političke demokratije i poštovanja ljudskih prava iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: EKLjP, Konvencija), sloboda izražavanja nije samo značajna sama po sebi, već igra i centralnu ulogu u zaštiti drugih prava po Konvenciji. Bez široke garancije prava na slobodu izražavanja koju štite nezavisni i nepristrasni sudovi, nema ni slobodne zemlje, a nema ni demokratije. Kao princip, zaštita koja se daje po članu 10 odnosi se na svako izražavanje bez obzira na njegov sadržaj, koje distribuira neki pojedinac, grupa ili tip medija. Autori će se u radu naročito osvrnuti na praksu Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLjP, Sud) i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: US BiH, Ustavni sud).

Izvori prava na slobodu izražavanja

Pravo na slobodu izražavanja, koja u sebi obuhavata slobodu primanja i širenja informacija i ideja, posjedovanja i širenja vlastitog mišljenja bilo kojim sredstvom i bez obzira na granice (ali pod izvjesnim i razumnim zakonskim ograničenjima) ima mnoštvo međunarodnih (globalnih i regionalnih), ali i nacionalnih izvora, koji ovo pravo što apstraktnije i konkretnije određuju.

Prije svega, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravim (u daljem tekstu: Univerzalna deklaracija) usvojena 1948. godine u okviru Organizacije ujedinjenih nacija (u daljem tekstu: OUN, UN) u svom članu 19 navodi da „svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, što obuhvata i pravo da ne bude uznemiravan kao i pravo da traži, primi i širi obavještenja i ideje bilo kojima sredstvima i bez obzira

na granice“. Iako je pravo u prethodnoj formulaciji široko postavljeno, ono ipak ima određena ograničenja. Ograničenja prava iz člana 19 Univerzalne deklaracije postavljena su u članu 29 istog dokumenta, tako da se svi mogu koristiti tim pravom, ali u granicama koje su *razumno* (op. a.) postavljene zakonom radi osiguranja nužnog priznanja i poštovanja prava i sloboda drugih i u cilju zadovoljenja pravičnih zahtjeva morala, javnog poretka i opšteg blagostanja u demokratskom društvu, pri čemu se prava i slobode iz Univerzalne deklaracije ne mogu ostvarivati protivno osnovnim principima UN-a (Nikolić, 2010: 70).

Pored Univerzalne deklaracije, unutar UN-a usvojen je i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine (u daljem tekstu: MPGPP, Pakt), koji na sličan način kao Univerzalna deklaracija reguliše pravo na slobodu izražavanja. Tako, po članu 19 MPGPP se navodi da: (i) niko ne može biti uznemiravan zbog svog mišljenja i (ii) svako ima pravo na slobodu izražavanja koje podrazumijeva slobodu traženja, primanja i širenja obavještenja i ideja svake vrste, bez obzira na granice, bilo usmeno, pismeno, putem štampe ili u umjetničkom obliku ili ma kojim drugim sredstvom po svom izboru. Međutim, kao i Univerzalna deklaracija, i MPGPP predviđa određena odgraničenja ovog prava. Tako se ističe da pravo na slobodu izražavanja može biti podvrgnuto izvjesnim ograničenjima precizno utvrđenim zakonom, što se čini u cilju poštovanja prava i ugleda drugih lica i radi zaštite nacionalne sigurnosti ili javnog poretka, javnog zdravlja ili morala (Bubić, 2012: 256; Nikolić, 2010: 73). Komitet za ljudska prava OUN (u daljem tekstu: KLjP) je nadzorno tijelo čija je zadatak praćenje provođenja MPGPP, kojem se radi zaštite prava iz Pakta mogu obraćati i pojedinci. Oni to mogu učiniti po osnovu Fakultativnog protokola uz MPGPP koji je usvojen 1966. godine, a stupio na snagu 1976. godine, uz ispunjenje određenih uslova. Uslovi za obraćanje KLjP-u u pogledu kršenja prava i Pakta jesu sljedeći: (1) država na koju se predstavka odnosi mora biti ugovornica Pakta i Fakultativnog protokola; (2) moraju biti iscrpljena sva domaća pravna sredstva protiv odluke države ugovornice i (3) predstavka ne smije biti anonimna (mora biti potpisana). Ukoliko ovi formalni uslovi nisu kumulativno ispunjeni, Komitet će predstavku odbaciti.

Pored Univerzalne deklaracije i MPGPP-a, najznačajniji međunarodni instrument koji se primjenjuje na prostoru Starog kontinenta je Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: EKLjP, Konvencija). Radi se o regionalnom instrumentu sa dosta dugim evolutivnim putem, od donošenja 1950. godine pa do danas. Pravo na slobodu izražavanja zaštićeno je članom 10 EKLjP. Po prvom stavu člana 10 svako ima pravo na slobodu izražavanja koje uključuje posjedovanje vlastitog mišljenja i pravo na primanje i prenošenje informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. U drugom stavu navedenog člana ističe se da ostvarivanje Konvencijom zaštićenih sloboda za sobom vuče kako obaveze tako i odgovornosti. S tim u vezi, sadržina prava na slobodu izražavanja može podlijegati razumno zakonom postavljenim formalnostima, uslovima i ograničenjima nužnim u demokratskom društvu, zarad zaštite nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta, javne sigurnosti ili sprečavan-

je nerada, zločina, zarad zaštite javnog zdravlja i morala, ugleda i prava drugih, širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva. Konvencija dosta široko postavlja moguća ograničenja, pa je zato opravdano smatrati da javne vlasti nerijetko pristupaju različitim mahinacijama i bezrazložnim ograničenjima prava na slobodu izražavanja. Iz tog razloga Konvencijom je formirano međunarodno sudište sa sjedištem u Strazburu (Francuska) čiji je zadatak pružanje pravne zaštite subjektima čija su prava zagantovana Konvencijom povrijeđena od strane države. Praksa ESLJP-a od velikog je značaja za razumijevanje konvencijskih prava i sloboda, ali i za samu primjenu EKLJP-a. Postoji mnoštvo odluka Evropskog suda u kojima je razmatrano pitanje prava na slobodu izražavanja, kao i eventualna prihvatljiva, odnosno neprihvatljiva ograničenja. Praksa ESLJP-a naročito je značajna za Bosnu i Hercegovinu, shodno tome da se u BiH Konvencija direktno primjenjuje.

Pored EKLJP-a, postoje i drugi međunarodni, regionalni dokumenti koji garantuju pravo na slobodu izražavanja. Tako Američka konvencija o ljudskim pravima iz 1969. godine (u daljem tekstu: AKLJP) u svom članu 13 navodi da svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu traženja, primanja i prenošenja informacija i ideja svih vrsta, bez obzira na granice, bilo usmeno, pismeno, štampano, u obliku umjetnosti ili putem bilo kojeg drugog medija po vlastitom izboru. Ostvarivanje ovog prava ne podliježe prethodnoj cenzuri, ali podliježe naknadnoj odgovornosti, koja se izričito utvrđuje zakonom u mjeri potrebnoj da se osigura poštovanje prava ili ugleda drugih ili zaštita nacionalne sigurnosti, javnog reda ili javnog zdravlja ili morala. Dalje, po članu 13 stav 3 AKLJP, pravo na izražavanje ne smije biti ograničeno neizravnim metodama ili sredstvima, kao što je zloupotreba državne ili privatne kontrole nad novinskim papirom, frekvencijama za emitovanje radija ili opremom koja se koristi u širenju informacija, ili na bilo koji drugi način koji može spriječiti komunikaciju i kruženje ideja i mišljenja. AKLJP posebno štiti interese djece i maloljetnika i predviđa ograničenje slobode izražavanja cenzurom posebno osjetljivog sadržaja koji vrijeđa ili ugrožava djecu ili maloljetnike. Takođe, AKLJP predviđa da se svaka propaganda rata i bilo kakvo zagovaranje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje koje predstavljaju poticanje na bezakono nasilje ili na bilo koju drugu sličnu radnju protiv bilo koje osobe ili skupine osoba po bilo kojoj osnovi uključujući rasu, boju kože, vjeru, jezik, ili nacionalno porijeklo treba smatrati kažnjivim djelom i kao takvo i inkriminisati. Nadzor nad dosljednom provedbom AKLJP-a i poštovanjem prava zagantovanih tim međunarodnim dokumentom, vrši Inter-Američki sud za ljudska prava. Afrička povelja o pravima čovjeka i naroda iz 1981. godine (u daljem tekstu: APPČN) garantuje da svaki čovjek ima pravo na primanje informacija i pravo na primanje i širenje mišljenja u okviru zakona (član 9). APPČN je specifična zbog toga što sadrži kratku odredbu o ovom pravu, te ostavlja širok manevarski prostor države za ograničavanje zajamčenog prava. Kao i u slučaju EKLJP-a i AKLJP-a, ovim međunarodnim instrumentom formiran je međunarodni sud za zaštitu prava predviđenih APPČN.

Evropska unija, kao entitet specifične prirode donijela je 2016. godine, svoj in-

strument za zaštitu osnovnih prava građana Unije, Povelju o osnovnim pravima EU (u daljem tekstu: Povelja). Ovaj komunitarni dokument u svom članu 11 sadrži odredbe kojima se garantuje pravo na slobodu izražavanja. Naime, po članu 11 Povelje svi imaju pravo na slobodu izražavanja koje uključuje slobodu mišljenja te primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja tijela javne vlasti i bez obzira na granice. U drugom stavu posebno se ističe neophodnost za poštovanjem slobode i pluralizma medija. Povelja u svom članu 52 predviđa opšta ograničenja svih zajamčenih prava. Tako svako ograničenje pri ostvarivanju prava i sloboda priznatih Poveljom mora biti predviđeno zakonom i mora poštovati suštinu tih prava i sloboda. Podložno načelu proporcionalnosti, ograničenja su moguća samo ako su potrebna i ako zaista odgovaraju ciljevima od opšteg interesa koje priznaje Unija ili potrebi zaštite prava i sloboda drugih lica. Pored toga, Povelja posebno apostrofira zabranu zloupotrebe predviđenih prava i sloboda (član 54). Ne postoji posebno tijelo koje se bavi utvrđivanjem povreda Poveljom zajamčenih prava. S tim u vezi, prava i slobode predviđene Poveljom mogu se ostvariti i zaštititi pred upravnim i pravosudnim organima Unije, ali i samim državama članicama.

Ustavi, kao akti najveće pravne snage u jednoj državi, najčešće u dijelu koji se odnosi na ljudska i građanska prava i slobode garantuju pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo i apstraktne ustavne norme nerijetko biva konkretizovano posebnim zakonima ili u okviru zakona koji regulišu neku drugu pravnu oblast ili kroz praksu redovnih, specijalizovanih i ustavnih sudova. Ustav Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Ustav BiH) u članu II/3(h) štiti pravo građana BiH na slobodu izražavanja. Takođe, valja napomenuti da EKLJP, prema članu II/2 Ustava BiH, ima prioritet u odnosu na sve ostale zakone, odnosno ostalo pozitivno pravo u BiH, te se direktno primjenjuje. Odredbe Ustava BiH o ljudskim pravima širi i konkretizuje Ustavni sud BiH kroz svoju praksu. Pored Ustava BiH, i ustavi entiteta sadrže odredbe o pravu na slobodu izražavanja. Tako, Ustav Republike Srpske (u daljem tekstu: Ustav RS) navodi da je zajamčena sloboda misli i opredjeljenja, savjesti i uvjerenja, kao i javnog izražavanja mišljenja (član 25), kao i sloboda štampe i drugih sredstava javnog obavještanja (član 26). Ustav Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Ustav FBiH) garantuje građanima slobodu govora i štampe i slobodu mišljenja (dio II poglavlje A član 2/2/1).

Sudska praksa može se posmatrati preko različitih velikih pravnih sistema (porodica prava) ili pravnih područja. Tako, sudska praksa na anglo-sanskonskog (ili anglo-američkom) pravnom području uzima sudsku praksu (sudski precedent) kao izvor prava, dok to u kontinentalnoj porodici prava nije slučaj. Međutim, pojavom ESLJP-a sudska praksa kao izvor prava je polako stala na pravnu scenu Starog kontinenta. Današnji značaj prakse ESLJP-a je nemjerljiv. Uz pomoć stavova koje Sud zauzima tokom svog postojanja, bliže i potpunije razumijemo da EKLJP nije samo pedesatak članova nekog međunarodnog dokumenta, nego da se radi o živom instrumentu koji se razvijao i evoluirao zadnjih sedamdesetak godina. Takođe, nacionalni sudovi se, u skladu sa pravnom snagom koju Konvencija ima, trebaju pridržavati stavova u slučajevima kad trebaju primijeniti odredbe Konvencije

i zapštiti prava građana.

Naposlijetku, trebamo napomenuti značaj koji ima pravna nauka i stavovi stručnjaka za razvoj teorije ljudskih prava i naučno tumačenje Konvencije. Iako se ne radi o izvoru prava, pravna nauka daje veliki doprinos daljem razvoju međunarodnog prava ljudskih prava, a stavovi koji pravni pisci zauzimaju u svojim monografijama, člancima i udžbenicima predstavljaju bogatstvo koje se ostavlja budućim naraštajima pravnika.

Tumačenje i teorijska obrada prava kroz praksu ESLjP-a

Većina autora, i to ne samo iz oblasti prava, ističe da pravo na slobodu izražavanja predstavlja jedno od najznačajnijih tekovina modernog demokratskog društva i da predstavlja uslov za njegov dalji razvoj. Sa tim stavovima je usklađena i praksa ESLjP-a, ali ih i nadopunjuje na izvjestan način ističući da je pravo na slobodu izražavanja ne samo bitan temelj svakog demokratskog društva, nego i za „individualno samoispunjenje svakog čovjeka“ (*Palomo Sánchez and Others v. Spain* [GC], nos 28955/06, 28957/06, 28959/06 and 28964/06, § 53), kao i da je sloboda izražavanja bitan uslov za cjelokupan napredak savremenog društva (Dijk i Van Hoof, 2001: 525). Iako je odnos slobode izražavanja i demokratije dubok, njena važnost kao temeljnog prava nadilazi govor političke prirode, odnosno govora koji se tiče prenošenja informacija i ideja političkog karaktera. Sloboda primanja i prenošenja informacija i ideja takođe se proteže na umjetničko izražavanje. Ova sloboda pruža mogućnost sudjelovanja u javnoj razmjeni kulturnih, političkih i društvenih informacija i ideja svih vrsta. Postoji povezanost između umjetničkog i političkog izražavanja u tome da „oni koji stvaraju, izvode, distribuišu ili izlažu umjetnička djela doprinose razmjeni ideja i mišljenja koja su neophodna za postojanje i razvoj demokratskog društva“ (*Karataş v. Turkey* [GC], no. 23168/94, § 49).

Član 10 se sastoji od dva dijela: (1) suštine prava i (2) ograničenja prava. Suština prava sadržana u članu 10 EKLjP izvire iz Univerzalne deklaracije, ali po ugledu na nju, član 10 i sadrži određena ograničenja. Države mogu zakonom, u razumnoj mjeri i određenim slučajevima ograničiti pravo sadržano članom 10. Upravo iz razloga kontrole da države ne pređu razumnu mjeru ograničenja prava, odnosno da ne zloupotrijebe svoja diskreciona ovlaštenja, postoji ESLjP. Naime, ESLjP ne postoji kako bi zamijenio nacionalne sudove i bio sud četvrte instance. Njegova funkcija je isključivo nadzorna. On postoji da upozorava i opominje. On ide dalje od jednostavnog utvrđivanja je li država razumno, pažljivo i u dobroj mjeri koristila svoje diskreciono pravo. Potrebno je ispitati uplitanje u svjetlu slučaja u cjelini, uzimajući u obzir je li to bilo proporcionalno legitimnom cilju i jesu li razlozi koje su dala nacionalna tijela da opravdaju uplitanje „relevantni i dovoljni“. Sud se mora „uvjeriti da su nacionalna tijela primijenila standarde koji su bili u skladu s načelima sadržanim u članu 10 i, štaviše, da su se oslanjali na prihvatljivu ocjenu relevantnih činjenica“ (*Mouvement raëlien suisse v. Switzerland* [GC], no. 16354/06, § 48).

Opseg zaštite koju pruža član 10 odnosi se na već pomenuto pravo na primanje i prenošenje informacija svim mogućim sredstvima i bez obzira na granice, kao i posjedovanja i izražavanja vlastitih misli i ideja. S tim u vezi, praksa ESLJP-a naročitu pažnju obraća na sredstva uz pomoć kojih se vrši slobodno širenje informacija i ideja i putem kojih se izražava vlastito mišljenje, jer bilo kakvo ograničenje tih sredstava bi za svoju posljedicu imalo i ograničenje slobode izražavanja (*Autronic AG v. Switzerland*, no. 12726/87, §§ 49-63). Međutim, važno je naglastiti da Sud pruža zaštitu navedenih sredstava samo u mjeri u kojoj ta sredstva imaju nezavisan značaj za izražavanje mišljenja (Dijk i Van Hoof, 2001: 525).

Sloboda primanja i prenošenja informacija i ideja, kao sastavni dio slobode izražavanja, nerijetko se javlja kao sporno pitanje pred ESLJP. Bez obzira na to, Sud je u više navrata odbio dati definiciju ovih pojmova, ali je iz prakse jasno da se brižljivo pristupa ispitivanju svakog pojedinačkog slučaja kako bi izveo zaključak da li je došlo do povrene člana 10 Konvencije ili ne. Naime, u mnogim predmetima Sud je zauzeo stav da se član 10 ne može samo primijeniti na informacije ili ideje koje su „pozitivno prihvaćene i neuvredljive ili koje se primaju sa ravnodušnošću“, nego da se navedeni član može primijeniti i na one informacije koje „vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju“ (*Handyside v. the United Kingdom*, no. 5493/72, *The Observer nad Guardian v. the United Kingdom*, 13585/88, *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, no. 13788/88 *Prager and Oberschlick v. Austria*, no. 15974/90 i druge). Sud opravdanje za to pronalazi u zahtjevu za „pluralizmom, tolerancijom i širokogrudnošću bez kojih nema demokratskog društva“ (*Ibid.*). Naročitu pažnju Sud je posvetio štampi kao osnovnom sredstvu primanja i prenošenja informacija, te je jednom prilikom istakao da štampa igra „ključnu ulogu javnog psa čuvara“ (*The Observer and Guardian*, § 59, *Thorgeir Thorgeirson*, § 63), te da je sloboda štampanih i audiovizualnih medija ključna za koncept demokratskog društva u kome danas živimo (*Jersild v. Denmark*, no. 15890/89). Opseg ovog prava daleko je veći od kritike javnih vlasti, te bi na meti medija mogle biti (i najčešće jesu) javne ličnosti (muzički i dramski umjetnici, političari i drugi). Savremena demokratija zahtijeva da se postupci i propusti javnih vlasti (vlade, zakonodavnih i pravosudnih organa) pomno provjeravaju i prate od strane javnog mnijenja. Pri tome, javna vlast se mora suzdržati od bilo kakvih pokušaja ograničavanja slobode medija ili čak njihovog gušenja upotrebom monopola fizičke prinude, bez obzira što su u nekim slučajevima napadi i kritike neopravdani (*Fatullayev v. Azerbaijan*, no. 40984/07, § 116).

Sloboda izražavanja je tijesno vezana za slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti sadržana u članu 9 EKLJP. Bez obzira na to, član 10 Konvencije ima širi opseg od člana 9 iz razloga što štiti svaku vrstu izraženog mišljenja, dok član 9 pruža zaštitu mišljenja koje odražava uvjerenje osobe koja izlaže to mišljenje, s tim da, treba naglasiti, mjera zaštite može varirati prema članu 10 može varirati u zavisnosti od prirode mišljenja koje se izražava (*Arrowsmith v. the United Kingdom*, no. 7050/75). Postoji, takođe, i određena veza između prava sadržanog u članu 10 Konvencije i slobode okupljanja garantovano članom 11. Sud je u više navrata zauzeo stav da je „zaštita mišljenja koje je osigurano članom 10 jedan od osnovnih

ciljeva slobode mirnog okupljanja i slobode izražavanja kako je to obuhvaćeno članom 11“ (*Vogt v. Germany*, no. 17851/91, §§ 63-68). Tako će se moći primijeniti oba člana u slučaju da svoje mišljenje izražava grupa lica koja se okupila na mirnim demonstracijama, koja istovremeno predstavlja Konvencijom zagarantovanu slobodu okupljanja.

Posebno pitanje na koje se treba obratiti naročita pažnja jeste relativnog prava sadržanog u članu 10. Naime, sloboda izražavanja može u određenim slučajevima biti ograničena, što je navedeno u drugom stavu člana 10. Drugi stav navedenog člana sadrži formalnosti, uslove i sankcije kao mjere kojima se može ograničiti sloboda izražavanja. Interesantno zapažanje predstavlja to što su pisci EKLP-a ostavili državama ugovornicama daleko širi manevarski prostor za miješanje i ograničavanje člana 10 u odnosu na druge članove Konvencije. Međutim, ta široko postavljena mogućnost države nema realni, praktični značaj. Prilikom odlučivanja, Sud u svakom konkretnom slučaju cijeni određenu lepezu pojmova, uz pomoć čega zaključuje da li je došlo do neopravdanog miješanja države, a samim tim i povrede člana 10 Konvencije.

Prije svega, bitno je napraviti distinkciju između činjenica i vrijednosnih procjena, koja može biti krucijalna za konačnu odluku. Tako, Sud obraća pažnju na ocjenjivanje da li je klasifikacija argumenata, u konkretnom slučaju, kao činjenica ili vrijednosna procjena stavova od strane nacionalnih vlasti korektna. Tako npr. u predmetu *Lingens v. Austria*, koji se odnosio na krivični postupak protiv jednog austrijskog novinara u kome je osuđen zbog klevete, a koji je iniciran od tadašnjeg austrijskog kancelara. Država se pozvala na zaštitu ugleda drugih lica kao osnov na kojem je zasnovala svoju odluku. Međutim, Sud je došao do zaključka da ova presuda predstavlja izvjesnu vrstu cenzure koja bi trebala obeshrabriti druge medije u davanju kritika javnih vlasti u budućnosti. Time je došlo do povrede člana 10 Konvencije jer je miješanje države bilo neopravdano (*Lingens v. Austria*, no. 9815/82). Nadzor ESLJP-a o pitanju razlikovanja činjenica i vrijednosnih procjena ili stavova je poprilično strog. Ako se prenesena informacija može cijeliti kao vrijednosni stav, a ne kao objektivna činjenica, miješanje države se smatra apsolutno opravdanim (*Prager and Oberschlick v. Austria*, no. 15974/90).

Član 10 navodi da je moguće ograničiti pravo na slobodu izražavanja u sljedećim slučajevima: (1) ako je to nužno u demokratskom društvu; (2) ako je to u interesu nacionalne sigurnosti, zaštite teritorijalnog integriteta i javne sigurnosti; (3) radi sprečavanja nereda ili kriminala; (4) radi zaštite javnog zdravlja ili morala; (5) radi zaštite ugleda i prava drugih lica; (6) radi sprečavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju ili (7) radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Prilikom ocjenjivanja miješanja u slobodu izražavanja, Sud koristi trodjelni (ili tripartitni) test, koji se koristi i u predmetima koji se odnose na čl. 8, 9 i 11 Konvencije. Shodno članu 10 stav 2 domaći nadležni organi u svakoj državi ugovornici mogu da se miješaju u ostvarivanje slobode izražavanja ako su ispunjena sljedeća tri kumulativna uslova: (1) miješanje (u značenju „formalnost“, „uslov“, „ograničenje“ ili „kazna“) je propisano zakonom; (2) miješanje ima za cilj da zaštiti

jedan ili više sljedećih interesa ili vrijednosti: nacionalna sigurnost, teritorijalni integritet, javna sigurnost, sprečavanje nereda ili kriminala, zaštita zdravlja, zaštita morala, ugleda ili prava drugih, sprečavanje otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju i očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva i (3) miješanje koje je neophodno u demokratskom društvu (Bychawska-Siniarska, 2019: 34).

Prvenstvena uloga člana 10 jeste da zaštiti slobodu izražavanja svakog lica. Stoga je Sud utvrdio pravila striktnog tumačenja mogućih ograničenja predviđenih stavom 2. U predmetu *The Sunday Times v. the United Kingdom* (no. 6538/74), zauzet je stav da „striktno tumačenje znači da nijedan drugi kriterijum osim onih navedenih u samoj odredbi o izuzecima ne može da bude osnov za bilo koje ograničenje, a ti kriterijumi moraju se pak shvatiti na način da se njihove formulacije ne proširuju izvan uobičajenog značenja riječi koje ih čine. U slučaju odredbi o izuzecima ...princip striktnog tumačenja nailazi na određene poteškoće zbog širokog značenja same odredbe. Njome se, ipak, nadležnim organima propisuju niz jasno definisanih obaveza...” (§ 194). Dakle, ako suštinski postoji pretežniji javni interes, država može u određenim slučajevima ograničiti pravo pojedinca na slobodu izražavanja. Međutim, ukoliko se radi o graničnim slučajevima, nadležni ogran treba dati prednost pravu pojedinca u odnosu na interes države. Kada Sud utvrdi da su ispunjena sva tri uslova, miješanje države u slobodu izražavanja smatra se opravdanim. Teret dokazivanja da su sva tri uslova ispunjena je na državi. Sud ispituje ova tri uslova po gore navedenom redoslijedu. Kada Sud utvrdi da država nije dokazala da je ispunjen jedan od ta tri uslova, neće dalje ispitivati predmet i odlučiće da je dotično miješanje u slobodu izražavanja bilo neopravdano i da je, stoga, sloboda izražavanja povrijeđena (Bychawska-Siniarska, 2019: 35).

U slučaju *Piermont v. France*, francuska vlada je pokušala objasniti svoje miješanje zaštitom teritorijalnog integriteta zemlje. Naime, aplikantica je u konkretnom slučaju bila učesnica demonstracija za podršku nezavisnosti Francuske Polinezije, koja je sastavni dio Republike Francuske, odnosno koja je francuska prekomorska teritorija odvojena od metropole. Aplikantica je na skupu održala govor gdje je pozvala na nezavisnost i prozivala predstavnike političkih organizacija. Francuska je aplikanticu sankcionisala na način što ju je protjerala sa teritorije Francuske Polinezije. Sud je zauzeo stav da je miješanje u pravo sadržano članom 10 Konvencije nastupilo radi postizanja dva cilja: sprečavanje nereda i u interesu zaštite teritorijalnog integriteta (*Piermont v. France*, no. 15773/89 and 15774/89). Međutim, Sud nije smatrao da je ispunjen zahtjev nužnosti jer se radilo o ograničavanju političke debate, ali i činjenice da je govor aplikantice održan na dozvoljenim i nenasilnim demonstracijama, te na istima nije došlo do bilo kakvog akta nasilja. Time nije ispunjen zahtjev nužnosti u demokratskom društvu. Postoji mogućnost ograničavanja prava na slobodu izražavanja radi sprečavanja širenja informacija primljenih u tajnosti. Ova formulacija je smatrana izrazito širokom, ali se u suštini radi o pravu javnih vlasti da preduzimaju mjere radi sprečavanja otkrivanja povjerljivih informacija i državnih tajni koje se tiču nacionalne i javne sigurnosti i teritorijalnog integriteta. Pored toga, moguće je ograničiti pravo iz

člana 10 u slučaju održavanja autoriteta i nepristrasnosti pravosudnih institucija, konkretno – sudova, što predstavlja drugu specifičnu karakteristiku drugog stava člana 10.

Sloboda izražavanja u pravu Bosne i Hercegovine

Već smo napomenuli da EKLjP predstavlja sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine, samim tim što je sastavni dio Ustava BiH. Pored toga državni i entitetski ustavi štite i garantuju pravo na slobodu izražavanja na nešto apstraktniji način. Tako član II/3 Ustava BiH glasi:

„Sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i slobode iz stava 2 ovog člana, što uključuje:

...

h) slobodu izražavanja

...”

Čl. 32 i 34 Ustava RS, koji predstavljaju relevantne odredbe za datu tematiku, glase:

„Građani imaju pravo javno izneti mišljenje o radu državnih i drugih organa i organizacija, podnositi im predstavke, peticije i prijedloge i na njih dobijati odgovor.

Niko ne može biti pozvan na odgovornost niti trpjeti druge štetne posljedice zbog javno izraženog mišljenja o radu državnih organa ili stavova iznesenih u predstavi, peticiji, prijedlogu, osim ako je time počinio krivično djelo.“ i

„Građaninu se garantuje sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti i kulture i pravo upotrebe jezika i pisma.

Niko nije dužan da se očituje o svojoj nacionalnoj pripadnosti.“

Član II/A/2(1) Ustava FBiH pitanje slobode izražavanja reguliše na sljedeći način:

„Federacija će osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u aktima navedenim u Aneksu, a posebno:

(1) Sve osobe na teritoriji Federacije uživaju prava na:

...

l) osnovne slobode: slobodu govora i štampe;

...”

Pored najviših pravnih akata, u BiH postoji niz propisa kojima se na odgovarajući način reguliše ovo pitanje, a koji su, prema mišljenju mnogih autora usaglašeni kako sa samom Konvencijom, tako i praksom ESLjP-a, ali i drugim međunarodnim instrumentima (Vehabović i *sur.*, 2008: 230), npr. materijalni i procesni krivični zakoni, zakoni kojima se pruža zaštita od klevete i drugi.

Tumačenje prava kroz praksu Ustavnog suda BiH

Pred Ustavnim sudom BiH se, do sada, našlo 96 predmeta koji se tuču povre-

de, odnosno nespotojanja povrede prava na slobodu izražavanja zajamčenog EKLjP-om i Ustavom BiH. Zbog obimnosti materije, mi ćemo analizirati samo neke koji se smatraju najreprezentativnijima, najinteresantnijim, ali i po datumu najskorijim.

Razmatrajući zahtjev apelanta u predmetu broj AP-1201/11, Ustavni sud je došao do zaključka da je apelacija nekompatibilna *ratione materiae* sa odgovarajućim odredbama Ustava BiH i EKLjP-a, iz razloga što se predmetni postupak nije ticao apelantovog prava na slobodu izražavanja, niti je pravna stvar imala dodirnih tačaka sa potencijalnim ograničavanjem tog prava. Naime, apelant je u svojstvu tužioca pred nadležnim sudom tražio odgovarajuću zaštitu od navodene klevete. Samim tim, tužbeni zahtjev nije bio uperen protiv apelantovog izražavanja. Ustav BiH i EKLjP-a, kao u praksa nadležnih sudova štite pravo na slobodu izražavanja samo u domenu njegovog potencijalnog ograničavanja, što ovdje nije bio slučaj. Apelant nije imao status „žrtve“ kršenja prava ili ograničavanja prava, te time se da zaključiti da je njegova apelacija US BiH inkompatibilna kako sa odredbama Ustava BiH, tako i sa članom 10 Konvencije (*Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-1201/11 od 10. aprila 2014. godine*).

Postupajući po predmetu broj AP-3971/18, Ustavni sud je zauzeo stav da je došlo do povrede prava na slobodu izražavanja apelanta zagarantovano članom II/3(x) Ustava BiH i članom 10 EKLjP. Ustavni sud je utvrdio da je nadležni redovni sud propustio da se sporna izražavanja dovede u širi kontekst i kontekst odgovarajućeg zakona o zaštiti od klevete i time je prekoračio granice slobodne procjene, koju u smislu adekvatnih odredaba uživaju apelanti. Ovakvo prekoračenje od strane redovnog suda za svoju posljedicu je imalo miješanje u pravo na slobodu izražavanja apelanata koja nije bila nužna u demokratskom društvu. US BiH je svoju odluku obrazložio na način da je istakao da predmetni tekst apelanata nema veze sa privatnim životom tužioca, niti se odnosi na njega kao privatnu ličnost, već kao na bivšeg nosioca javne funkcije. Ustavni sud je istakao da iz tog razloga tužilac mora imati veći stepen tolerancije u odnosu na druga lica. Pored toga, US BiH je zaključio da apelanti prilikom iznošenja spornog teksta nisu postupali zlonamjerno. Naime, apelanti su imali osnov za objavu spornog teksta jer se protiv tužioca vodio krivični postupak zbog zloupotrebe položaja. Judikati su istakli da je redovni sud pogrešno procijenio da li se u spornom dijelu teksta radi o činjenici i vrijednosnom sudu. Apelanti u svom tekstu nisu naveli konkretan iznos štete koju je zloupotrebom položaja prouzrokovao tužilac, nego su iskoristili metaforično poređenje da se šteta „približava rang u svih šteta od prošlogodišnjih poplava“. Dakle, apelanti nisu imali namjeru oklevetati tužioca, nego su pokušali svojim čitateljima dočarati koji je mogući rezultat zloupotrebe položaja od strane bivšeg funkcionera. Ustavni sud se u svom obrazloženju pozvao na odluku ESLjP-a u slučaju *Dalban v. Romania* (no. 28114/95, §§ 49-50) u kojem je Sud došao do zaključka da je država povrijedila pravo na slobodu izražavanja aplikanta jer ga je sankcionisala zbog kritičkog vrijednosnog suda koji je iznio u svom tekstu o izvršnom direktoru državnog poljoprivrednog preduzeća koji je bio u određenoj vezi sa državnim

senatorom. U tom slučaju aplikant je pisao o držanju izvršnog direktora i senatora pri vršenju svojih funkcija, a nikako o njihovom privatnom životu. Dakle, praksa ESLJP-a ide u prilog odluci US BiH u konkretnom slučaju (*Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-3971/18 od 20. maja 2020. godine*).

U predmetu broj AP-6816/18, Ustavni sud BiH je konstatovao da postoji povreda prava na slobodu izražavanja iz razloga što su redovni sudovi propustili da u tekstovima apelanta naprave jasnu distinkciju između činjenice i vrijednosnog suda, što je za svoj rezultat imalo neopravdano miješanje u apelantovo pravo na slobodu izražavanja. Naime, u konkretnom slučaju, nadležni redovni sud je u obrazloženju svoje odluke citirao samo pojedine riječi ili dijelove apelantovog članka, i tako ih dovodeći u vezu sa tužiteljkom. Sud je, takođe, u pojedinim dijelovima obrazloženja koristio i pojmove kojih nema u tekstu apelanta (npr. „ogrizlo u kriminal“ i „korumpirano“). Dalje, u citiranim dijelovima, Ustavni sud je zaključio da se radi o uopštenom izražavanju, odnosno o insinujacijama koje nisu konkretizovane, bez obzira na to što imaju određenu činjeničnu podlogu. Pored toga, apelant se u svom članku koristio izražavanjem u množini, te svoje navode nije nužno vezao isključivo za tužiteljku, nego i za ostale članove uprave lokalne zajednice. Apelant se u svom tekstu koristio nizom metafora kako bi na jedan sebi svojstven način dočarao probleme koji su zadesili lokalnu zajednicu, odnose vladajućih struktura i opozicije te uopšteno funkcionisanje organa lokalne samouprave (npr. korišteni su izrazi „štetočina“, „šizofreni odnos među političkim akterima“ i „frankenštajnsko lice [...] vlasti“). Upotrebom slikovitih poređenja, aplikant je želio ostaviti snažan dojam na čitatelje, s jedne strane, ali i privući značajniju pažnju javnosti na probleme u njihovoj opštini. Redovni (opštinski) sud je primijenio odredbe zakona kojim je regulisana zaštita od klevete, međutim, Ustavni sud je donio zaključak da se navedeni zakon može primijeniti samo ukoliko se radi o neistinitim navodima, a nikako prilikom iznošenja nečijeg mišljenja. Dakle, Ustavni sud je u konačnici zauzeo stav da je došlo do povrede prava na slobodu izražavanja apelanta upravo iz razloga što redovan sud nije uspio napraviti jasniju razliku između činjenica (istinitih ili neistinitih) i vrijednosnog suda (*Odluka Ustavnog suda BiH, broj AP-6861/18 od 2. jula 2020. godine*).

U predmetu broj AP-3271/19 koji se odnosio na pitanje povrede prava na slobodu izražavanja, Ustavni sud je zaključio da nema povrede prava jer je izražavanje apelanta bilo klevetničko. Apelanti svoje navode nisu ničim potkrijepili, te je redovni sud pravilno odlučio i napravio pravilan balans između apelantovih prava na slobodu izražavanja i tužiočevog prava iz člana 8 EKLJP-a (konkretno, prava na zaštitu ugleda). Ustavni sud je istakao da se svaki konkretan slučaj mora brižljivo proučiti i da se pri razmatranju da li je došlo do povrede ili organičenja prava mora pristupati na način da se sagledavaju i cijene sve relevantne činjenice svakog pojedinačnog slučaja. Nadležni organ mora razmotriti ne samo konkretnu izjavu, nego i njen sadržaj i suštinu navoda. Svaki će se slučaj posmatrati zasebno (kako je to zaključio ESLJP u predmetu *Bodrožić v. Serbia*, no. 32550/05, §§ 51-52), tako da se sporno izražavanje može dovesti u vezu sa svim okolnostima slučaja. Us-

tavni sud je podržao odluke redovnih sudova koji je zaključio da su apelanti iznijeli neistinite tvrdnje, odnosno da nisu pružili dokaze za navodne kriminalne radnje tužioca, tako da je izražavanje apelanata bilo kleventičko, te se nije radilo o vrijednosnom sudu. Takođe, US BiH je u svom obrazloženju naveo da u konkretnom slučaju nema ništa što bi potaklo sumnju da su redovni sudovi izveli proizvoljan zaključak (*Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-3271/19 od 3. marta 2021. godine*).

Odlučujući u predmetu broj AP-3212/19, Ustavni sud je došao do zaključka da je došlo do povrede apelaticinog prava na slobodu izražavanja. Naime, u izreci odluke navedeno je da redovni sudovi, u okolnostima konkretnog slučaja, obavezivanjem aplikantice na isplatu nematerijalne štete, nisu postigli pravičan balans između prava apelantice na slobodu izražavanja i prava tužilaca na zaštitu njihovog ugleda, odnosno zaključeno je da reakcije redovnih sudova nisu, u konkretnom slučaju, proporcionalne zakonitom cilju, odnosno nisu bile neophodne u demokratskome društvu. Ustavni sud je svoju odluku obrazložio na način da je istakao da nije mogao prihvatiti obrazloženje odluke redovnih sudova da apelantica nije preduzela dovoljno napora kako bi provjerila istinitost informacija koje su se odnosile na tužioce. Ustavni sud se pozvao na stav ESLjP-a u slučaju *Observer and Guardian v. the United Kingdom*, te naveo da su „vijesti roba ograničenog roka trajanja i odlaganje njenog objavljivanja, čak i na kraći period, može je lišiti cijele njene vrijednosti i interesovanja“ (§ 60). Prethodno navedenim stavom Ustavni sud je opravdao žurno postupanje aplikantice, čime je ona na najbolji mogući način izvršila svoju profesionalnu obavezu i prenijela građanstvu informaciju od javnog interesa (*Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-3212/19 od 16. marta 2021. godine*).

Zaključak

Pravo je živa materija koja se nalazi u konstantnom razvoju, neprekidnoj evoluciji (u zavisnosti od vremena, nabolje ili nagore). Naročito mjesto u pravu zauzimaju upravo ljudska prava koja predstavljaju temelj modernog društva. Pravo se razvijalo uporedo sa čovječanstvom. Prava i slobode čovjeka nikada nisu bila razvijenija i šira, ali i ugroženija, kao danas. U današnjem svijetu globalizacije, liberalizacije i otvorenog društva, ljudska prava se nalaze u stanju konstantne ugroženosti od strane onih koji bi ta prava trebali štiti (i koji postoje da ta prava štite). Pravo na slobodu izražavanja kao jedno cjelovito pravo koje u sebi sadrži slobodu mišljenja i izražavanja (na bilo koji način) i pravo da se primi i prenese informacija na bilo koji način i bez obzira na granice, nije izuzetak. Ono predstavlja fundamentalni princip na kome stoje i zbog koga postoji slobodni svijet. Sloboda posjedovanja vlastite misli (i savjesti), mogućnosti primanja i širenja ideja i informacija, osnov su slobodnog i demokratskog društva. Ograničavanje čovjekovog mišljenja i njegovog izražavanja (umjetničkog, ličnog), ograničavanje primanja i širenja ideja i informacija jeste put ka totalitarizmu i zatvorenosti (na šta nam je prošlost

više puta ukazala). Međutim, moramo biti svjesni da pravo na slobodu izražavanja nije apsolutno. Ono ima određena, razumna, ograničenja. Ta ograničenja se svode na zaštitu prava i ugleda drugih lica, zaštitu javnog zdravlja i morala i javne sigurnosti. Naravno, sva ograničenja moraju biti propisana zakonom i biti nužna u demokratskom društvu (što se provjerava primjenom trodijelnog testa). Osnovna funkcija države kao društvene zajednice jeste da štiti svoje članove. Danas, u doba kada se naročito insistira na individulanom izražaju, a ne na kolektivu, sloboda izražavanja ima naročiti značaj. Svaki čovjek ima sebi svojstven način na koji misli, na koji stvara i na koji se izražava. Način koji se sastavni dio njegove ličnosti koju država ne smije da ugrožava, nego potiče i čuva.

Literatura

Bychawska-Siniarska, D. (2019). *Zaštita prava na slobodu izražavanja po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Priručnik za pravnike*. Podgorica: Savjet Evrope.

Milton, J. (2016). *Areopagitica and Other Writings*. New York City: Penguin Publishing Group.

Nikolić, V. (2010). *Medijsko pravo*. Beograd: Službenik glasnik.

Schabas, W. A. (2015). *The European Convention on Human Rights, The Commentary*. Oxford: Oxford University Press.

Van Dijk, P. i Van Hoof, G. J. H. (2001). *Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima*. Sarajevo: Muller.

Vehabović, F. i sur. (2008). *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini 2008*. Sarajevo: Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu.

Bubić, G. Ograničenja slobode izražavanja i zaštita od klevete. *Pravna riječ, Časopis za pravnu teoriju i praksu*, 32/2012, str. 255-269.

Elektronski izvori

African Charter on Human and Peoples Rights. Preuzeto 26.04.2022. sa sajta <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49>.

Universal Declaration of Human Rights. Preuzeto 01.04.2022. sa sajta <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

International Covenant on Civil and Political Rights. Preuzeto 01.04.2022. sa sajta <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.

American Convention on Human Rights. Preuzeto 26.04.2022. sa sajta <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>.

European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. Preuzeto 26. 04. 2022. sa sajta https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf.

EU Charter of Fundamental Rights. Preuzeto 26.04.2022. sa sajta <https://ec.europa.eu/info/aid-development-cooperation-fundamental-rights/your-rights-eu/>

eu-charter-fundamental-rights_en.

Ustav Bosne i Hercegovine. Preuzeto 26.04.2022. sa sajta https://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf.

Ustav Republike Srpske. Preuzeto 26.04. 2022. sa sajta https://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/lat/ustav_republike_srpske.pdf.

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine. Preuzeto 26.04.2022. sa sajta <https://skupstinabd.ba/images/dokumenti/ba/ustav-federacije-bih.pdf>.

Autronic AG v. Switzerland, no. 12726/87, ECtHR 1990.

Fatullayev v. Azerbaijan, no. 40984/07, ECtHR 2010.

Handyside v. the United Kingdom, no. 5493/72, ECtHR 1976.

Jersild v. Denmark, no. 15890/89, ECtHR 1994.

Karataş v. Turkey [GC], no. 23168/94, ECtHR 1999-IV.

Lingens v. Austria, no. 9815/82, ECtHR 1986.

Mouvement raëlien suisse v. Switzerland [GC], no. 16354/06, ECtHR 2012.

Palomo Sánchez and Others v. Spain [GC], nos 28955/06, 28957/06, 28959/06, and 28964/06, ECtHR 2011.

Piermont v. France, no. 15773/89 and 15774/89, ECtHR 1995

Prager and Oberschlick v. Austria, no. 15974/90, ECtHR 1995.

The Observer nad Guardian v. the United Kingdom, no. 13585/88, ECtHR 1991.

The Sunday Times v. the United Kingdom, no. 6538/74, ECtHR 1979.

Thorgeir Thorgeirson v. Iceland, no. 13788/88, ECtHR 1992.

Vogt v. Germany, no. 17851/91, ECtHR 1995.

Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-1201/11 od 10. aprila 2014. godine.

Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-3212/19 od 16. marta 2021. godine.

Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-3271/19 od 3. marta 2021. godine.

Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-3971/18 od 20. maja 2020. godine.

Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-6861/18 od 2. jula 2020. godine.

RIGHT TO FREEDOM OF EXPRESSION - SOURCES, THEORY AND PRACTICE

Filip NOVAKOVIĆ*
Marija ČIČIĆ**

Abstract: The right to freedom of expression and freedom of opinion, as well as the reception and dissemination of ideas and information is one of the fundamental principles of a modern democratic society. Although the right provided by a series of national and international documents, which the authors of the paper will briefly analyze, this right may be subject to certain restrictions in order to protect other fundamental principles of our society. In this regard, the authors of the paper will present, in addition to the sources of this right, theoretical, doctrinal understandings, but also practical views of the scope, protection and restriction of the right to freedom of expression.

Keywords: freedom of expression, freedom of opinion, ECHR, Constitutional Court of BiH, protection of rights.

---

* Faculty of Law of the University of Banja Luka, e-mail: filip.novakovic@student.pf.unibl.org, filip.novakovic@ewbbih.com

** Faculty of Law of the University of Banja Luka, e-mail: marijacic@yahoo.com